

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Valstybės širdis

Valstybės diena – šie žodžiai skamba išdidžiai. Ramiai, santūriai, oriai. Kitaip, negu tada, kai žodžiai „Lietuvos valstybė“ nukrėsdavo vos ne mistišku šiurpuliu – kai byrant imperijai, 1989-aisiais, „Antis“ traukė vieną iš nemirtingų savo dainų: „Lietuvos valstybė – pabandyk ištarti“... Šiandien šį žodį tariame labai dažnai, įvairia intonacija. Vieni – ramiai, su santūriai pasididžiavimu, žinodami, koks nelengvas valstybingumo atgavimo ir jo įtvirtinimo kelias, kiek išbandymų reikėjo įveikti, prietarų nugalėti ir kiek dar reiks. Kiti – nusivylę, sarkastiškai šaipydami ar ilgėdami „lengvesnių laikų“, svetimo valstybingumo, kuris nereikalavo atsakyti į klausimą „kas tu esi?“, „kokiai kultūrai priklausai?“, „kokios tavo šaknys?“

Mūsų valstybė nuo savo vardo paminėjimo pradžios buvo ir tebėra veikiama dviejų kultūros krypčių – į Vakarus ir į Rytus. Nuo karaliaus Mindaugo laikų, kai Vakarų kultūrą ir krikščionybę pasirinkęs karalius ir visas jo dvaras buvo išžudytas tam nepritariančių Rytų krypties šalininkų, iki pat šių dienų šios dvi kryptys veikia Lietuvą. Ir turbūt veiks visada – juk ir geografiškai, ir kultūriškai esame tiltas, jungiantis Vakarų ir Rytų Europą. Todėl mūsų valstybingumas turi būti sąmoningas ir stiprus, aiškiai orientuotas ir pagrįstas tomis vertybėmis, kurias pasirinkome su Vakarų kultūra ir krikščionyste.

Ir mes patys turėtume aiškiai suprasti, kas esame ir kuo norime būti. Ar mes – laisvi žmonės, gerbiantys kitų valią ir nuomonę, mokantys tvarkytis savo valstybėje ir racionaliai spręsti išskylančias problemas, pasitikėdami Dievo malone, ar amžini baudžiauninkai, besilgintys „gero pono“, pusdievio, gebančio už mus išspręsti mūsų problemas ir besąlygiškai jam paklūstančio, valstybės, kurioje žmogaus nuomonė, jo valia nei girdima, nei kam nors rūpi, nes argi vergo nuomonė kam nors svarbi?.. Ar mes sugebame logiškai mąstyti, analizuoti, pasikliauti sveika savo nuovoka ir protingų žmonių nuomone, ar tebebijome iš įvairiausių sąmokslų teorijų, lendančių šmėklų ir klausomės demagogų, manipuliuojančių mūsų jausmais?..

Kurkime ir stiprinkime valstybę kaip įvairialypę struktūrą, kurioje vienodai svarbios visos grandys. Nepamirškime ir nenuvertinkime nė vienos. O svarbiausia – kultūros. Ne atrestauruoti dvarai ir pilys, ne parodomieji festivaliai ir fejerverkai išlaikys mūsų valstybę gyvą ir stiprią, o intelektualinis – kultūrinis jos potencialas. Jeigu tokio nebus, nereikės nė dvarų, nė pilių, nė koncertų – sovietmečiu dvaruose įrengdavo arklides ir trašų sandėlius, ir jeigu nesirūpinsime savo intelektualiniu potencialu, toks likimas ištiks dvarus ir vėl. Nes kam gi prasčiokui, kam analfabetui baroko perlai, salės ir paveikslai? Jam per akis pirties ir karčiamos.

Kultūra yra valstybės širdis.

Ir tikrai ne veltui toks politikos milžinas, koks buvo Winstonas Churchillis, pasakė savo kolegoms, karo metu pasiūliusiems nubraukti lėšas kultūrai ir paskirti jas karybai: „Jeigu nebus kultūros, nebus dėl ko kariuoti“.

Tai ne pasiūlymas atimti iš mūsų kariuomenės pinigus ar nesiekti, kad kariuomenei būtų skiriami 2 procentai BVP. Tačiau juk visada reikia pagalvoti, ką mes giname: ar tik savo gerovę, ar savo pasirinkimą eiti europietišku keliu, savo tikėjimą, savo kultūrą.

Renata Šerelytė

nekalbus.lt nuotr.

PAUKŠTIS VIRŠ LIETUVOS

*Aš net šio krašto vardo nežinau.
Bet saulė čia man pirmąsyk tekėjo.
Čia pirmąsyk sparnus išmėginau,
Aukštyn pakeltas jo galingo vėjo.*

*Ir gera buvo skrendančiam regėt,
Kad apačioj – žalių sodybų svirtys,
Kad šnekas moteriškės parugėj
Ir jų balsai aukštoj padangėj girdis. (...)*

*Tačiau užėjo sąmyšiai, karai,
Į žemę sunkiai gėrės gyvas kraujas.
Mirties švinu rytai ir vakarai
Sparnus man varpė. Bet danguj likau aš.*

*Aš – juodas varnas virš baltos dienos,
Nukaršęs paukštis virš jaunučio javo –
Lig šiol šio krašto meile maitinuos,
Tais trupiniais, kurių kiti negavo.*

*Ir kai sruvena sutemos liūdnei
Tarp kryžių ir kapų miglotuos kloniuos,
Dar šiugžda mano sunkstantys sparnai,
Šimtmetės plunksnos virš galvų jums, žmonės.*

Jonas Strielkūnas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 metams suteikė 24 000 Lt paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Valstybės širdis • **2-as psl. Saugumas Lietuvoje** – tai Lietuvos saugumas. Pokalbis su Arvydu Anušausku • **3-as psl. Lietuvos žvalgyba 1918–1940.** Ištraukos iš knygos • **4-as psl. Aldona Žemaitytė.** Magdalenos jaunystės takais/ **Perpetua Dumšienė.** Bijūnų dienos Kauno botanikos sode • **5-as psl. Algis Vaškevičius.** Parodoje – įdomūs ir reti dailininko Adomo Varno darbai • **6-as psl. Astrida Petraitytė.** Zimagogoras • **7-as psl. Algimantas Katilius.** Tremtinio užrašai (4) • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Leonardui Andriekui – 100 • Lietuvos tūkstantmečio ažuolyne

Saugumas Lietuvoje – tai Lietuvos saugumas

Mieli „Draugo“ skaitytojai,

šių metų balandžio 19 d. „Kultūroje“ publikavome Perpetua Dumšienės recenziją apie neeilinę knygą „Lietuvos žvalgyba (1918–1940)“, kurią parašė žymus Lietuvos istorikas, publicistas, scenaristas, visuomenės bei politinis veikėjas, Seimo narys, humanitarinių mokslų daktaras **Arvydas Anušauskas**.

Šiandien, norėdami išsamiau Jus supažindinti ne tik su išskirtine Lietuvos istoriografijoje knyga ir joje analizuojama labai aktualia šioms dienoms tema, bet ir su pačiu knygos autoriumi, pateikiame **Petro Mendeikos** interviu su šiuo iškiliu istoriku bei publikuojame keletą ištraukų iš knygos.

matine priedanga – po jų išviešinimo buvo priversti palikti Lietuvą. Išvažiavo patys, mes jų neišsiuntėm.

Štai neseniai Vilniuje vyko Rusų dienos, organizuotos legaliai mūsų šalyje veikiančių, bet galimai glaudžiai bendradarbiaujančių su Rusijos propagandiniais ir Kremliaus gausiai finansuojamais dariniais, visuomeninių organizacijų. Ar čia saugumas turėtų reaguoti?

Saugumas teikia informaciją, o kaip politikai ta informaciją naudoja ar ja nesinaudoja – tai jau kitas klausimas. Užduoti tą klausimą reikia patiems politikams. Jie dažnai nusiplauna rankas: nematėm, nekaitėm, nežinom. O būna, kad ir skaitė, ir matė, ir žinojo. Ir nesiėmė jokių priemonių, ir net pinigų pridėjo.

Politikams labai naudinga kaltę perimesti kitiems ant galvos ir pridengti savo neveiklumą.

Taigi informacija yra teikiama, o jei nepriimami sprendimai, saugumas sprendimo už politikus nepriims.

Jeigu Vilniaus meras A. Zuokas išskyrė tuos 28 tūkst. Rusų dienoms, kas priėmė sprendimus? Juk už tokius pinigus būtų galima išleisti Lietuvos rusų, tarkim, kultūros leidinį – autentiškos, čia sukurtos, ne atvežtos kultūros, atvežtos tų, kurie mėgina ideologizuotą importą siūlyti. Juk autentiškų rusų menininkų Lietuvoje apstu, bet jie palikti nuošaly. Tai jie turėtų sulaukti mūsų dėmesio ir paramos tokių renginių metu.

Vis daugiau reikšmės šiandien įgyja ideologinis karas, vadinamasis „minkštosios galios“ (soft power), kurios dažnai veikia per kultūros objektus, per kultūros žmones. Ar mes tam atsparūs? Ar tam atsparumui žvalgyba gali turėti įtakos?

Žvalgyba čia yra „ne prie

ko“, bet „prie ko“ yra valstybės kultūros politika, kuri turėtų rūpintis alternatyvos sukūrimu. Ne kojų direktyvų leidimu, o iniciatyvomis, telkiant demokratine visuomenę. Teikiant alternatyvios informacijos šaltinius ir tiems lietuviams, kurie mėgsta žiūrėti rusiškus TV kanalus. Jeigu sukurtas Kultūros fondas ir jame yra 40 mln. litų, reikia reikalauti atsakomybės, kad pinigai nebūtų tiesiog išdalinti, o panaudoti kultūrinei misijai. Kad ši misija būtų matoma ir kitose šalyse, kur yra lietuvių.

Dabartinės vyriausybės programoje nėra jokių konkrečių programų, skirtų ryšiams su užsienio lietuviams palaikyti, nors ir teigiama, kad tai yra valdžios prioritetas.

Saugumas to nepadarys. Jei neveiklus yra kultūros ministras ar pareigūnai, jei ignoruoja problemą arba jos nesupranta, tai šį klausimą reikia adresuoti valdžiai.

Kiek sovietmečiu Lietuvoje buvo užverbuota saugumo agentų?

Per visą sovietmetį – apie 105 000, tai yra vien šimtas penki tūkstančiai agentų – informatorių. Plius dar etatinių, profesionalų – apie tūkstantį pastoviai dirbo Lietuvoje. Na, o kiekvienais metais agentų-informatorių skaičius svyravo nuo 3 000 iki 6 000. Mat jie dėl vienokių ar kitokių aplinkybių nuolatos keitėsi.

Ar neplanuojate šios temos pratęsti?

Esu daugiau parašęs apie laikotarpį iki 1953 m. O apie laikotarpį po 1953 m. yra pasirodžiusi mano knyga „KGB Lietuvoje“ (straipsnių rinkinys). Bet reikia nuoseklesnių tyrimų apie metus nuo 1954-ųjų, kai baigėsi pasipriešinimo laikotarpis ir galutinai susiformavo KGB padalinys Lietuvoje, iki 1991-ųjų, kai KGB Lietuvoje buvo oficialiai likviduota. Taigi šis 37 metų laikotarpis – planuoju jį nagrinėti.

Ačiū už pokalbį.

□

Kodėl Jums, istorikui, ši tema pasirodė tokia svarbi?

Šia tema informaciją pradėjau rinkti prieš 25 metus. Tuo metu apie Lietuvos žvalgybą niekas nekalbėjo – tokia tuomet Lietuvoje neegzistavo, buvo juk 1989 metai, vėlyvasis sovietmetis. Nuo 1990 m. pradėjau skelbti pavienius straipsnius apie Lietuvos žvalgybą, saugumą, tas institucijas, kurios egzistavo Lietuvoje nuo 1918 metų. Beskelbiant straipsnius, kilo idėja parašyti knygą. Tai buvo mano pirmoji knyga „Slaptosios tarnybos Lietuvoje“, pasirodžiusi 1993 m. Svarbiausia man buvo įrodyti, kad saugumas ir žvalgyba turėjo savo istoriją, kad šios mūsų tarnybos kildintų save ne iš sovietmečio laikais sukurtų struktūrų, o iš nepriklausomos Lietuvos institucijų.

Ir naujoji knyga praplėtė šią temą?

Aš dabar iš esmės ją parašiau, nes atsivėrė nauji archyvai Lenkijoje, Vokietijoje, Rusijoje, kurių prieš 15 metų, kai buvau prisėdęs prie šio temos, neturėjau galimybės pamatyti. Pavyzdžiui, Lenkijos kariniai archyvai – aš buvau pirmasis lietuvių istorikas, prieleistas prie šių dokumentų, ir radau juose dalykų, kurie praplėtė mano išsivaizdavimą, ką lenkų karinė žvalgyba veikė Lietuvoje, kokie buvo jos pasiekimai. Pagaliau pamačiau pačių lenkų, latvių, estų istorikų darbus apie jų žvalgybų veiklą savo šalyse ir kaimyninėse valstybėse. Atsivėrus archyvams (net iš Californijos tokios archyvinės medžiagos atsivežėm), reikėjo ir naujo leidinio, kuriame būtų daugiau iliustracinės medžiagos. Pavyzdžiui, kaip atrodė Lietuvoje tuo metu sugauti agentai, kaip atrodė tie žmonės, kurie vykdė mūsų žvalgybos užduotis. Dėl to tema ir išsiplėtė.

Žvalgyba Lietuvoje žinoma turbūt nuo caro laikų. Buvo žvalgybininkų ir iš lenkų, ir iš vokiečių pusės. O kada atsirado pirmieji profesionalūs žvalgybininkai lietuviams?

Galima sakyti, nuo trečiojo dešimtmečio vidurio. Noriu pabrėžti, kad pirmiausia tai buvo savanoriai. Mokslo kandė jie buvo gal ir mažai, bet praktikos ėgijo tarnyboje, o paskui iš tų savanorių atsirado puikiai žvalgybos karininkai. Baigė karines aukštąsias mokyklas – kas Prahoje, kas Vokietijoje, kas Prancūzijoje, o grįžę į Lietuvą, vadovavo, pavyzdžiui, karinės žvalgybos struktūroms. Galima iš jų paminėti pulkininką Konstantiną Dulksnį ir kitus. Jų buvo ne vienas – labai išsilavinę, įvaldę kelias užsienio kalbas.

O ką pasakytumėte apie dvigubus agentus, taranjančius kelioms valstybėms? Ar tokių Lietuvoje buvo?

Pavienių atvejų buvo. Lietuvos saugumo departamente buvo vienas Rusijos (Maskvos) agentas, kuris veikė nuo 1923-ųjų iki 1940 metų. Perdavinėjo Maskvai agentų anketas, slaptą medžiagą – nemažai jos perdavė. Kitas, mažiau žinomas užverbavimo atvejis – kai 1940 m. du karininkai perėjo tar-

Arvydas Anušauskas

nauti Rusijos pusei po okupacijos. Tai buvę pasienio žvalgybos vadovai, veikę prieš Vokietiją. Keletas perėjo į Vokietijos pusę, išdavė savo agentūrą. Deja, vokiečiai tų agentų nepasigailėjo, dalį jų nubaudė mirties bausme.

Ar būta atvejų, kad į dabartinės nepriklausomos Lietuvos žvalgybą būtų atėję tos senosios, tarpukario Lietuvos žvalgybininkai?

Vienas toks atvejis buvo. Utenoje saugumo departamente dirbo toks žmogus, atėjęs iš anos, smetoninės Lietuvos žvalgybos. Man sakė, kad jis labai kruopščiai rašydavo ataskaitas, ir jos būdavo labai profesionalios, išsamios, „smetoniškos“.

Ar dabartinė Lietuvos žvalgyba ir tarpukario Lietuvos žvalgyba turi bendrų sąsajų?

Na, jeigu jas lygintume, jos atrodytų labai skirtingos. Tada daugiausia dėmesio būdavo skiriama informacijos rinkimui, pasiremiant agentūrine žvalgyba. O dabar tai – tik dalis visos žvalgybos darbo. Yra „signalų žvalgyba“, kai informacija surenkama elektroninių ryšių priemonių pagalba, dabar didžioji dalis informacijos surenkama tokiu būdu. O tarpukariu tokios galimybės nebuvo. Tada labai daug pinigų buvo skiriama agentūrinei veiklai apmokėti – 80 tūkst. litų per mėnesį (dabar tai būtų lygu 0,8 mln. Lt). Dabar resursai yra mažesni, nes tokių metodų naudojimas yra sumažėjęs.

O kiek gi saugumas gauna lėšų? Ar galima sakyti, kad mūsų saugumas neišnaudoja savo galimybių, nepadaro, ko reikia (regis, tokia nuomonė formuojama visuomenėje)?

Žvalgyba – tokia veikla, kurios neturi matytis paviršiuje. Visi pripratę prie televizijos, prie šou „pagauk šnipą“, bet čia yra visai kiti metodai, tai ne kriminalinė policija. Bet viešumas, žinoma, taip pat yra įrankis, padedantis išprašyti neprašytus svečius iš Lietuvos. Pavyzdžiui, du svetimų šalies agentai neseniai labai agresyviai dirbo Lietuvoje po diplo-

LIETUVOS ŽVALGYBA 1918–1940

ĮVAIRIATAUTĖ,
DAUGIAKALBĖ, PATRIOTIŠKA

Kaip ministras pirmininkas A. Voldemaras suvokė Lietuvos saugumo garantiją karinėmis priemonėmis (vadinasi, panaudojant ir karinę žvalgybą), parodė jo deklaracija. 1918 m. lapkričio 14 d. jis pareiškė, kad „karo mes su niekuo nevedame ir nei vienas iš mūsų kaimynų – vokiečių, lenkų, ukrainų, rusų ir latvių – neturi pamato ant mūsų užsipuldinėti. Taigi didelių spėkų rubežiams sergėti ir nereikalinga, kad valstybėn neįsibrautų vogčiai tas, kas neturi teisės mūsų kraštą atvykti“. Bet buvo kaip tik priešingai. Lietuvos valstybingumui pavojų nemažėjo. J. Žilinskas tuoj pat ėmėsi organizuoti sistemingą žvalgybos darbą. Bet, kaip ir L. Girai, jam teko remtis ne specialistų, o patriotiškai nusiteikusių lietuvių paslaugomis: „Niekas neapmokami tokie žmonės važinėjo į provinciją, tyrinėdavo lenkų ir bolševikų organizavimąsi ir tuo būdu savo surinktomis žiniomis padėdavo Lietuvos vyriausybei geriau orientuotis to meto painioj aplinkoj“. Toks informacijos rinkimas, kurį tik sąlygiškai galima vadinti žvalgyba, truko iki 1918 m. pabaigos. Nesusisteminta informacija buvo teikiama pačiam ministrui pirmininkui A. Voldemarui.

Be J. Žilinsko žvalgybos, Kariuomenės (apsaugos) štabas buvo sudaręs karininko K. Škirpos vadovaujamą žvalgybos struktūrą Rikiuotės skyriuje. Apie gruodžio 24 d. naujasis krašto apsaugos ministras M. Velykis įsakė panaikinti šią struktūrą ir viską perduoti J. Žilinskui (jo padėjėju kurį laiką buvo baronas Taubė). (...)

TARNYBOS ŽVALGYBOJE YPATUMAI IR SUNKUMAI. 1919 METAI

To meto Lietuvoje trūko žmonių, pasirengusių žvalgybos darbui, todėl kuriant slaptąją tarnybą nebuvo atsisakoma buvusios carinės Rusijos žandarmerijos, karinės kontržvalgybos ir teisėtvarkos darbuotojų paslaugų. Jie turėjo padėti reorganizuoti Žinių dalį, organizuoti žvalgybos ir kontržvalgybos struktūras, sudaryti statutus, instrukcijas, parengti šiam sunkiam darbui jaunus Lietuvos žvalgybos ir kontržvalgybos pareigūnus.

Kalbant apie pirmuosius žvalgybos darbuotojus, reikėtų paminėti, jog prieš įsteigiant Žvalgybos skyrių, Žinių dalyje dirbo J. Žilinskas (laikinis viršininkas), M. Lipčius (viršininko padėjėjas), ypatingųjų reikalų karininkai V. Jomantas ir J. Vėgelis, ypatingųjų reikalų valdininkai S. Onuškevič-Jacina ir A. Chmieliauskas, Z. Bakanauskas, K. Kerpauskis (raštvėdys buhalteris), A. Kniukšta (raštinės valdininkas registratorius), K. Urbanavičius (vertėjas). Be to, buvo keturi karininkai – instruktoriai: V. Sizychas, L. Prušakevičius, T. Šepfas, K. Remiševskis bei seklių viršininkas ir 17 agentų. Steigiant Žvalgybos skyrių (1919 m. gegužės 12 d.), buvusios Žinių dalies viršininkas J. Žilinskas dėl ligos jau nedalyvavo. Svarbiausias Žvalgybos skyriaus įsteigimo iniciatorius buvo Rusijos armijos pulkininkas leitenantas V. Sizychas, jam padėjo J. Žilinską pavadavęs M. Lipčius. Nors J. Žilinskas sirgo, vis dėlto krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. 2 buvo patvirtintas laikinuoju skyriaus viršininku.

Žvalgybos skyriuje buvo įkurti šie padaliniai: Juridinė dalis (tardymas ir bylų vedimas), vadovaujama 36 metų amžiaus Kazanės universiteto absolvento, Varšuvos apygardos prokuroro padėjėjo, I pasaulinio karo veterano, pabuvojusio ir vokiečių nelaisvėje, Šv. Stanislovo ir Šv. Anos ordinu kavaliariaus, savanorio nuo 1918 m. gruodžio mėn. Leontijaus Prušakevičiaus (po tarnybos kariuomenėje nuo 1924 m. dirbo Teisingumo ministerijoje, 1928 m. jam suteiktas atsargos pulkininko leitenanto laipsnis ir kūrėjo savanorio medalis), Cenzūros ir spaudos, arba Presos dalis, vadovaujama T. Šepfo (jis netrukus buvo pašalintas iš pareigų ir da-

Petras Balaika (g. 1895), savanoris, pasienio policininkas, buvo apdovanotas Vyčio Kryžiaus 3-ojo laipsnio ordinu, Savanorio kūrėjo ir Nepriklausomybės medaliais, Lenkijos žvalgybos agentas sulaikytas 1932 m. spalio 18 d. ir nuteistas 9 metams laisvės atėmimo bausme, atimant visus valstybės apdovanojimus

lis darbą atnaujino tik nuo 1921 m.). Žvalgybos skyriaus viršininko padėjėju tapo karininkas K. Remiševskis; jo vadovaujami V. Jomantas (Žvalgų dalies viršininko padėjėjas) ir J. Vėgelis turėjo sekti frontą ir užfrontę, sudarinėti kitų valstybių kariuomenės dislokacijos schemas. Kontržvalgų dalies viršininku paskirtas M. Lipčius, jo padėjėju – karo valdininkas Z. Kublickis, kontržvalgybos inspektoriumi – V. Sizychas. Jų vadovaujami ypatingųjų reikalų karo valdininkai S. Onuškevič-Jacina, Z. Bakanauskas (tik iki gegužės 19 d.) ir J. Prankevičius turėjo sustiprinti kontržvalgybos darbą. Kariniu ir politiniu atžvilgiu svarbesniuose Lietuvos miestuose pradėta steigti žvalgų punktus. 1919 m. gegužės – birželio mėn. įkurti trys žvalgų punktai.

KONTRŽVALGYBA: AGENTAI IR ŠNIPAI

„Manoma, kad žvalgybos skyriaus darbas yra tik suimti (...), ir viskas, bet kol prieinama iki likvidacijos, jau atlikta 3/4 darbo (...)“, – rašė savo ataskaitoje M. Lipčius. To „3/4 darbo“ viena pagrindinių sudedamųjų dalių buvo tinkamų agentų suradimas. Ši problema tikrai buvo opi ir tai rodo kiekviename 1921 m. vykusiame žvalgų punktų viršininkų posėdyje svarstyti agentų verbavimo sunkumai. Rasti agentų tarp Lietuvos – Baltarusijos komunistų partijos narių ir surinkti informaciją apie ją buvo lengviau negu lenkų organizacijose, kuriose dauguma narių buvo inteligentai. Be to, ir patys žvalgų punktai „nesirūpino surinkti žinių apie lenkus, gal manydami, kad tai ne taip svarbu“. Dėl menkos agentūros nebuvo žinomas prolenkiško judėjimo mastas. Kontržvalgyba stengėsi kuo geriau pasirengti visokiems netikėtumams, antivalstybiniais išpuoliais. Užverbuoti agentai 1921 m. atsiuntė 3445 „agentūrinius pranešimus“, iš kurių 1969 – apie bolševikus, 821 – apie lenkiškų organizacijų narius

Uršulė Streckaitė (g. 1910) 1935 m. liepą sulaikyta Lenkijos agentė

ir lenkų naudai veikiančius asmenis, 168 – apie komunistus kariuomenėje, 297 – apie šnipus, 187 – apie kitas antivalstybines organizacijas. Remiantis šiomis agentų žiniomis, Kontržvalgų dalies kartotekoje užregistruota 2 870 komunistų, 1 252 lenkų veikėjai, 254 komunistai kariuomenėje, 292 šnipai, 758 kiti įtariamieji. Iš viso buvo užregistruoti 5 426 asmenys. Matyti, kad kontržvalgyba dirbo stabiliai visus 1921 m., šiek tiek sustiprinta agentūra ir lenkų organizacijose. Bet 1921 m. rugsėjo 30 d. žvalgų punktų viršininkų posėdyje Juridinės dalies viršininkas L. Prušakevičius pareiškė, jog „priešvalstybinių organizacijų sekimas ir likvidacijų ruošimas davė pakankamai medžiagos ir įrodymų, kad ruošiant priešvalstybinių organizacijų likvidacijas užmirštama apie slaptų sandarbininkų likimą ir jie atsiduria keblioje padėtyje. Punktų viršininkai dažnai nežino, ką daryti su slaptais sandarbininkais; yra atsitikimų, kaip pavyzdžiui Ukmergėje, kur lenkų šnipų byloje sandarbininkas teisme buvo liudininku...“ Tokią padėtį vis dėlto lėmė žvalgų punktų viršininkų menka patirtis. Kontržvalgų dalies viršininkas pasiūlė atsakyti verbuoti asmenis, antivalstybinėse organizacijose einančius svarbiausias pareigas, nes tokie agentai „bijosi iššifravimo ir todėl drovisi dirbti“, o ateityje darbą su agentais numatyta taip sutvarkyti, kad „sandarbininkai organizacijoje turėtų ne pirmą, o antrą vietą. Be to, likviduojant organizaciją ir areštuojant jos darbuotojus, kartu reikėtų areštuoti ir jos sandarbininkus, kad (...) būtų galima juos užmaskuoti, o paskui duoti jiems progą pabėgti“. IX žvalgų punkto viršininkas pasiūlė, kad „sandarbininkas prieš pat likvidaciją koku nors būdu galėtų iš organizacijos pasišalinti“... Galiausiai nutarta, kad prieš valstybinės organizacijos likvidavimą, ypač jei toje organizacijoje agentas eina svarbias pareigas, turėtų būti tariamasi su Žvalgybos skyriaus kompetentingų žmonių kolegija. Bet ir turima Žvalgybos skyriaus agentūra dar nepateisino šiam darbui skiriamų lėšų. Todėl numatyta sutvarkyti slaptųjų agentų bylas taip, kad prie jų teikiamų žinių būtų pridėti piniginių išmokų lapai – tada būtų lengvai nustatomas agento naudingumas.

Kontržvalgų dalis savo agentų turėjo ir už Lietuvos ribų – Vilniaus krašte ir Klaipėdos krašte, nes dalis antivalstybinių organizacijų ir šnipinėjimo kelių ejo per Vilnių ir Klaipėdą. Lietuvos kontržvalgyba iš agentų pranešimų mėgino sužinoti apie lenkų sukarintų organizacijų ir pasienio zonos partizanų apsiginklavimą. Patikimas agentas iš Klaipėdos pranešė, kad „Klaipėdoje vienas lenkų karininkas (...) derėjosi su vienos Šveicarijos firmos atstovu dėl nupirkimo 300 000 rusiškų šautuvų, kurie buvo senos rusų valdžios užsakyti Šveicarijoje ir dabar šmugelio (kontrabandos – A. A.) keliu turėjo būti pergabenti Sov. Rusijon. Kiek sužinota, pirkimas įvyko padedant prancūzų kapitalui – šautuvus drauge su 1 800 šovinių bus įkainotas po 17 dol. Šautuvai supakuoti jūrų kelionei gulėjo Roterdame ir dabar per Dancigą eis į Lenkiją“. Nėra žinoma, ar tokia operacija iš tikrųjų buvo įgyvendinta, tačiau ir per Lietuvą ejo tarpautiniai kontrbandininkų keliai. □

Ištraukos iš knygos: Arvydas Anušauskas. *Lietuvos žvalgyba 1918–1940*. – Vilnius, Versus aureus, 2014

Magdalenos jaunystės takais

Akimirka iš parodos pristatymo

Aldona Žemaitytė

„O prisimenu namelį tą gimtinės savo...“ – užtraukė stotingsos suvalkietės, suvirpindamos Seimo III rūmų parodų salės sienas. Arba: „Pjaun broliukai žalioj lankoj“... – sodriai skamba ir visai nesentimentalu, tegu kiti sako, ką nori. Tik apima toks alyvinis graudumas, anot Romualdo Granausko. Nei namelio, nei broliukų savo gimto Suvalkijoje jau neturi Magdalena Stankūnienė. Veltui virpina Vilkaviškio kultūros centro ansamblio „Lankuva“ moteriškės Seimo rūmų sienas ir susirinkusiųjų į Magdalenos parodą „Mano gimtinės spalvos“ širdis. O gal ir ne veltui. Gal oro bangomis, per eterį, nulinguoja ta giesmė iki Čikagos apylinkių, kur dideliame bute vienišauja greit savo devyniasdešimtmečio sulauksianti didžiadvasė, kilniaširdė dailininkė, tą savo širdį išdalijusi po trupinėli savo tautiečiams – užjūryje ir Lietuvoje. Gal nėra kito tokio žmogaus iševijoje, kaip Magdalena, per kelis dešimtmečius dosniai dalijusi dvasinius lobius ir materialinius turtus tiems, kurie buvo jų nusipelnę, ir tiems, kurie tik pasinaudojo jos dosnumu.

Jau rašyta ir prirašyta daug gražių žodžių apie retą dosnumo dovaną, Magdalenai suteiktą Dievo ir tėvų, atėjusią iš vaikystės namų, o vėliau iš gyvenimo išminties. Daug jos dovanotų paveikslų pasklido po Lietuvą – muziejuose, parodų salėse, ligoninėse, mokyklose, administraciniuose pastatuose...

„Dovanų karalienė“ – kažkuris iš parodoje dalyvavusių kraštiečių ar gerbėjų išsitarė, pristatant ekspoziciją, kuri buvo sudaryta iš dviejų laiko tarpinių ir dviejų kūrybos motyvų. Paroda veikė iki šių metų liepos pirmos dienos. Joje eksponuojami ankstyvieji menininkės kūriniai – ciklas „Metų laikai“, sukurtas spalvotos grafikos technika 1968–1969 metais Čikagoje. Tik reikia pamanyti – beveik prieš pusę amžiaus. O šviečia liaudiškumu ir modernumu bei prigesintų, bet sodrių spalvų elegancija. To meninio santūrumo gali pavydėti šiandieniniai modernistai, kurie besimodernindami išeina iš krašto... Paveikslai užpildyti kaimo moterų, dirbančių įvairius buitines darbus, figūromis, išdėstant tuos darbus pagal mėnesius – kaip visą

metų darbų ciklą. Tas kaimo darbų epas yra toks artimas visiems, kurie jaučia savo šaknis, būdami tėvynėje arba svetur...

Ant gretimų sienų kabančiuose paveikluose viešpatuoja kita dvasia. Vėlesnio kūrybos laikotarpio batikos darbų serija išskleidžia augalijos ornamentus, kad pilkomis kasdienybės dienomis šie džiugintų žmonių akis ir širdis. Magdalena drąsiai ir energingai užpildo paveikslų erdves linijomis, kurios raizgosi lyg vijokliai, kildami į dangų, ir spalvomis, kurios ryškios ir linksmos veržiasi į aplinką...

Paveikslų kolekciją į Seimą atvežė Vilkaviškio muziejinių atstovai – Vilkaviškio krašto muziejaus direktorius Antanas Žilinskas ir muziejaus Dailės darbų fondo saugotoja Vida Matusevičienė. Kaip supratau, parodą inicijavo buvusi PLB valdybos pirmininkė Regina Narušienė, o jos pristatymui Seime vadovavo Ona Valiukevičiūtė, žinoma ne tik kaip Seimo narė, bet ir kaip jungtinės Seimo ir Pa-

Kęstučio Inkratos nuotr.

na Degutiene, čikagietis Jonas Prunskis su Ona Valiukevičiūte, ratelius ėjo jauni ir pagyvenę, o toks pasišokimas būtų labai nudžiuginęs dosniąją suvalkietę Magdaleną, jei tik ji būtų pajėgusi jame dalyvauti.

Noriu užbaigti šį ekspromtą maža, bet svarbia pastaba, kurią, baigiantis oficialiajai renginio daliai, ištare Šunskų seniūnas. Jis priminė oficialiems ir neoficialiems asmenims, kad iš Šunskų apylinkių yra kilę du žymūs lietuvių dailininkai – Magdalena Stankūnienė ir tapytojas Vytautas Ciplijauskas, pastaruoju metu sergantis sunkia liga ir kone visai pamirštas meno visuomenės ir oficialių jų asmenų. O juk tai žinomas portretistas, nutapęs ne vieną politikos ir visuomenės veikėją... Reiktų Seime surengti ir jo darbų parodą, šį menininką prisimenant ir primenant jo indėlį ne tik į portreto meną, bet ir lietuvių klasikinės tapybos raidą... □

Bijūnų dienos Kauno botanikos sode

Kauno botanikos sodo bijūnai.

P. Dumšienės nuotraukos

Perpetua Dumšienė

Vis skaitau interneto tinklapiuose – Sakurų žydėjimo nacionalinė šventė Japonijoje, Tulpių festivalis Olandijoje, čekai giriasi pakalnučių žydėjimo šventėmis, Latvijos Dobelė – baltųjų alyvų giraitėmis ir jų lankymu gegužyje. O man nuo seno atrodo, kad Lietuvoje reiktų nacionalinės bijūnų žydėjimo šventės. Birželio pradžia – tai metas, kai vasaros laikotarpio šventieji dar nesiėmė doroti derlių – dar nemojuoja dalgiais po pievų žiedus po šv. Antano ir Jono, neskina vyšnių ir nepjauna javų per šv. Oną, dar Petras ir Povilas neapžvelgia pribrendusių sodų.

Ramiai tvieskia saulėje bijūnai ir jazminai, o jų kvapų dvelksmas, nesiginkim, žadina jausmingus lūkesčius, kelia daug slėpiningų asociacijų. Galima gėrėtis, nes yra truputis žavaus ramesnio laiko, kai pavasario darbai jau atlikti, o vasaros darbymetis dar ne toks karštas. Ką tik atsiveikinom su alyvom ir Poezijos pavasariu, pasidarė lyg ir liūdna.

Grožio ilgesio genamos, abi su drauge dailininke iškeliauvome į Kaune esantį Vytauto didžiojo universiteto botanikos sodą ieškoti gražiosios bijūnų kolekcijos.

Žadėjome ne tik gėrėtis, kvėpinti, svajoti, bet ir fotografuoti. Prieš tai dar pasidomėjome, kas moksliskai apie bijūnų kolekciją rašoma VDU

botanikos sodo tinklalapyje. Manau, kad tai, kas ten parašyta, turėtų kartu su savo mokiniais perskaityti mokytojai, dėstytojai ir studentai, o tada atvykti į ekskursijas, plenerus, kūrybinius užsiėmimus. Štai kokia dėmesio verta informacija.

VDU Kauno botanikos sode bijūnai pradėti introdukuoti nuo 1928 m. 1933 m. iš Vokietijos ir Prancūzijos buvo atvežtos 35 (40) *Paeonia lactiflora* Pall. veislės, kurios nepersodintos augo daugiau nei 50 metų. Ilgainiui kolekcija pasipildė botanikos sode išvestomis veislėmis bei perspektyviais hibridais.

Botanikos sode bijūnų selekciją 1947 m. pradėjo dr. Ona Skeivienė, turėdama tikslą sukurti lietuviškas *Paeonia lactiflora* Pall. veisles, turinčias geresnes dekoratyvines savybes, ilgesnį žydėjimo laiką, kurios būtų atsparios grybinėms ligoms ir geriau prisitaikiusias vietinėms agrometeorologinėms sąlygoms.

Šiuo metu auginama 151 veislė puikiojo bijūno ir 7 rūšys. Nuo 2000 m. kolekciją kuruoja dr. Judita Varkulevičienė. Bijūnų kolekcija – ekspozicija užima 18,42 arų plotą. Lietuviškų bijūnų kolekcija 1998 m. buvo įtraukta į mokslo programą „Augalų genetinių išteklių moksliniai tyrimai“, o 2006 metais veislėms „Garbė Motinai“, „Prof. K. Grybauskas“ ir „Virgilijus“, suteiktas augalų nacionalinių genetinių išteklių (ANGI) statusas. Vilniaus universiteto botanikos sodas perdavė VDU Kauno botanikos sodui Jono ir Emilijos Tarvydų 25 bijūnų veisles, o Kauno botanikos sodas perdavė Vilniaus universiteto botanikos sodui

Onos Skeivienės 19 bijūnų veislių.

Tokiu būdu 2008 metų rugsėjo mėn. 2 dieną VDU Kauno botanikos sode įkurtos dvi lietuviškų bijūnų (*Paeonia lactiflora* Pall.) veislių nacionalinės lauko kolekcijos: dr. Onos Skeivienės ir dr. Jono ir Emilijos Tarvydų.

Fotografuoti laikas buvo labai tinkamas, švietė priešpiečio saulė, nevējuota, tik bičių teko pasisaugoti, kai norėjome fotografuoti stambiu planu. Žinoma, mes fotografavome ne mokslo tikslais, tad negalėtume prie nuotraukos parašyti, kokios veislės yra tasai bijūnas. Bet mes buvome apimtos nuoširdžiausių patriotinių jausmų ir labai neigiamai atsiliepėme apie vieną bendrą pažįstamą, kuri dabar atostogų išvykusi į Maljorką, kai šitaip gražu čia, Lietuvoje, Kauno botanikos sode. Kai susėdome po jazminu atsipūsti, mus praeidamos pastebėjo sodo darbuotojos, atrodo, kad mes joms patikome, nes pasiūlė parodyti ką tik pražydusį tulpmedį. Tai mielai nufotografavome dar ir Lietuvoje retai kur augančio tulpmedžio žiedus.

Pateikiame skaitytojams nuotrauką ir tikimės jų palaikymo, kad Lietuvoje būtų švenčiama Bijūnų žydėjimo šventė ne menčiau, kaip Japonijoje sakurų. □

Parodoje – įdomūs ir reti dailininko Adomo Varno darbai

Algis Vaškevičius

Kauno istorinėje prezidentūroje veikia įdomi paroda – čia galima pamatyti maždaug prieš 100 metų sukurtus garsaus lietuvių dailininko, grafiko, tapytojo ir pedagogo Adomo Varno (1879–1979) politikos ir visuomenės veikėjų šaržus, tapybos, grafikos darbus, pašto ženklus, pirmuosius lietuviškus pinigus bei jų eskizus. Paroda pavadinta prisiminus žinomą patarlę „Varnas varnui akies nekerta“.

Adomas Varnas gimė 1879 m. sausio 1 d. Joniškyje. Dailės jis mokėsi Sankt Peterburgo Imperatoriškojoje dailės mokykloje ir A. Štiglico centrinėje taikomosios dailės mokykloje, vėliau studijavo Krokuvos, Ženevos dailės akademijose. 1919 m. grįžo į Vilnių, dėstė Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje. 1920 m. išsikūrė Kaune ir kartu su kitais menininkais įkūrė Lietuvių meno kūrėjų draugiją. 1923–1939 m. dailininkas dėstė Kauno meno mokykloje, o 1941-aisiais persikėlė į Vilnių ir dėstė dailę Valstybiniame dailės institute.

1944 m. A. Varnas pasitraukė į Vokietiją, o 1949 m. atsikraustė į Jungtines Amerikos Valstijas ir įsikūrė Čikagoje, kur pragyveno 30 metų iki savo mirties 1979-ųjų liepą, kai jau buvo sulaukęs 100 metų jubiliejaus. Čikagoje A. Varnas buvo aktyvus lietuvių išėivijos veikėjas bei tautinės kultūros puoselėtojas. Jis buvo lietuvių dailininkų sąjungos garbės pirmininkas, Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų sąjungos garbės narys, Amerikos Lietuvių Bendruomenės Čikagos apygardos kultūros tarybos garbės pirmininkas, Amerikos lietuvių filatelistų draugijos garbės narys bei vienas iš Čikagos Čiurlionio galerijos steigėjų.

Skaičiuojama, kad per savo ilgą gyvenimą dailininkas sukūrė apie 1 280 aliejinės tapybos darbų, iš jų 170 portretų, 1 090 peizažų, apie 470 grafikos darbų. Jis kūrė dekoracijas Miko Petrausko operai „Birutė“, dalyvavo kortų konkurse (laimėjo I premiją), sukūrė pašto ženklų, litų banknotų projektų, kuriuos galima pamatyti parodoje Kaune.

Parodoje esančiuose šaržuose matyti, kad menininkas išties nevengė pašiepti Lietuvos nepriklaus-

Antano Smetonos portretas

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

A. Varno litai

somybe abejojančių politikų, visada likdamas ištikimas tautinės valstybės idėjai. Pirmuosius Vilniaus lietuvių visuomeninių veikėjų šaržus jis sukūrė ir žurnale „Vairas“ išspausdino 1914 metais. A. Varnas iš tuomečio redaktoriaus Antano Smetonos sulaukė padėkos ir toliau kurti charakteringus portretus. Daugiausia politinių šaržų gimė A. Varnui stebint lietuvių veikėjų pasisakymus 1917 m. birželio 9–17 d. Peterburge įvykusiame

Visos Rusijos lietuvių seime.

Parodos rengėjai teigia, kad Pirmojo pasaulinio karo metu į Rusiją pasitraukę lietuviai stebėjo politinę situaciją, telkė bendruomenę, puoselėjo tautinę kultūrą ir pasinaudodami palankiomis tarptautinėmis aplinkybėmis, tikėjosi atkurti nepriklausomą valstybę. Nors Seime buvo susirinkę 330 lietuvių atstovų, tačiau A. Varnas įamžino tik pačius aktyviausius kalbėtojus. A. Varnas rėmė Lietuvos nepriklausomybės šalininkus, todėl pastarieji – advokatas Stasys Šilingas, istorikas, prof. Augustinas Voldemaras, advokatas Martynas Yčas, teisininkas Mykolas Sleževičius – šaržuose vaizduojami orūs ir išmintingi.

Lietuvos nepriklausomybei nepritariančius socialistus ir bolševikus – ekonomistą Stasį Digrį, mokytoją Petrą Balį, rašytoją Jurgį Smalstį-Smolksį ir kitus menininkas „papuošė“ velnio ausimis ir kanopomis. A. Varno sukurtus šaržus į vieną rinkinį „Ant politikos laktų“ sudėjo ir su šmaikščiais komentarais 1922 m. publikavo kunigas, visuomenės veikėjas, literatas Juozas Tumas-Vaižgantas. A. Varnas stengėsi pagauti šaržuojamų asmenų mimikas, nuotaikas, todėl paliko daugybę eskizų. Parodoje ekspozuojami Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejuje saugomi A. Varno baigtiniai kūriniai bei jų eskizai.

A. Varno šaržai sukurti prieš 100 metų

Zimagoras

Astrida Petraitytė

Iš rašomos knygos „Kauno chuliganas“

Buvo 1981-ji... Kritęs iš savo aspirantiškųjų aspiracijų aukštumų, Algirdas suvokė, kad jau prasidėjo visiškai kitoks, dar nepatirtas ir rizikingas gyvenimo etapas, kad reikės ne tik duonos kąsnį užsidirbt, bet ir pabandyti „pasi-mesti“, dingti iš KGB akiračio, o juodadarbystė tam tinkamiausia. Pradėjo nuo „gruzčiko“ – kroviko Kauno geležinkelio stotyje. Šis darbas reglamentacijų santvarkoje išskyrė savotišku laisvumu – nereikdavo jokių formalumų, ateini ir dirbi, o atlyginimą gauni savaitės gale tarsi gyventum tame „supuvusiame“ kapitalizme. Bet – galėjo sakyti patekęs į socialinį dugną, čia rinkdavosi savotiška publika – *bomžai*, užkietėję alimentininkai arba alkoholikai, dar ne visai prasigėrę, dar galintys sunkiai fiziškai dirbti.

...teko vieno tokio pasą matyti – ten nebuvo vietos nuo antspaudo iš daugybės darboviečių...

O darbas buvo išties sunkus – per pamainą tekdavo pernešti keletą tonų, juk mokėdavo už svorį. Pats bjauriausias, bet geriausiai apmokamas buvo akmens anglies iškrovimas – likdavai suodinas kaip velnias ir ilgai spjaudydavai juodais skrepiais. Labai nemėgstama buvo tąsytis su milžiniškais medvilnės pakais, iš Vidurinės Azijos atvežtais – tampa tampa, o gauni grašius. Kartais „nuskindavo“ – kai iš saulėtųjų kraštų atveždavo vagonus vaisių – abrikosų, apelsinų, bet norint gauti tokį darbą, reikėdavo turėti *blatą*.

...prisimenu tokį epizodą – pakrovus sunkvežimį, įmitęs „načialnikas“, stovėdamas kėbule, prardė dėžę apelsinų, ir, užuot padalinęs, atsainiai pabėrė tiesiai ant grindinio – šokit... Pašūrpau, kaip godžiai liumpenas puolė juos purvinus rinkti, nepaisydamas pažeminimo...

Tačiau ši vergiškoji laisvė truko gal tik pusmetį – atsisakė stuburas.

...būdavo taip, kad atsikeli rytą ir nežinai, ar galėsi pajudėti. Teko šitaip kankintis kurį laiką, kol vieną vakarą atėjo mūsų Gydytojas (Povilas Butkevičius), įsmeigė į ausį keletą sidabrinių adatėlių, pritvirtino jas pleistru ir pasakė – čia toks valdymo pultelis, kai pablogės, kiek pajudink... Ir išties, pajudinus adatėles, nubėga stuburu šilta srovė, ir vėl gali vaikščioti. Man gerai baigėsi, o štai Petruui Kimbriui, kuris irgi išbandė „gruzčiko“ duonos, sveikata gerokai nukentėjo...

Tad apsveikus reikėjo manytis kitą pragyvenimo šaltinį. Kažkam patarus užsuko į Melioracijos valdybą (Jonučiuose, Garliavos priemiestyje). Ten irgi galėjai tikėtis darbo, maksimaliai nepriklausomo nuo sovietinės rutinos. Gavo tokį – melioracijos griovių remontininko-pržiūrėtojo. Šiam priskirdavo kokius dvylika kilometrų griovių, kuriuos reikėdavo nušienauti porą kartų (pavasari ir rudenį), taip pat iškirsti krūmus, valyti griovio dugną, o žiemą pržiūrėti, kad neužsikimštų pralaidos. Didžiausias šio darbo privalumas buvo tai, kad žiemą būdavai beveik laisvas. O juk kaip vilką bepenėk, jis vis tiek į mišką žiūri ir – kaip Patacką darbais dėl duonos kasdieninės neužversk, jis vis tiek dvasinei misionierystei jausis pašauktas, tad ir laiko tai – ne tik „nenaudingai“, bet ir pavojingai – veiklai negailės.

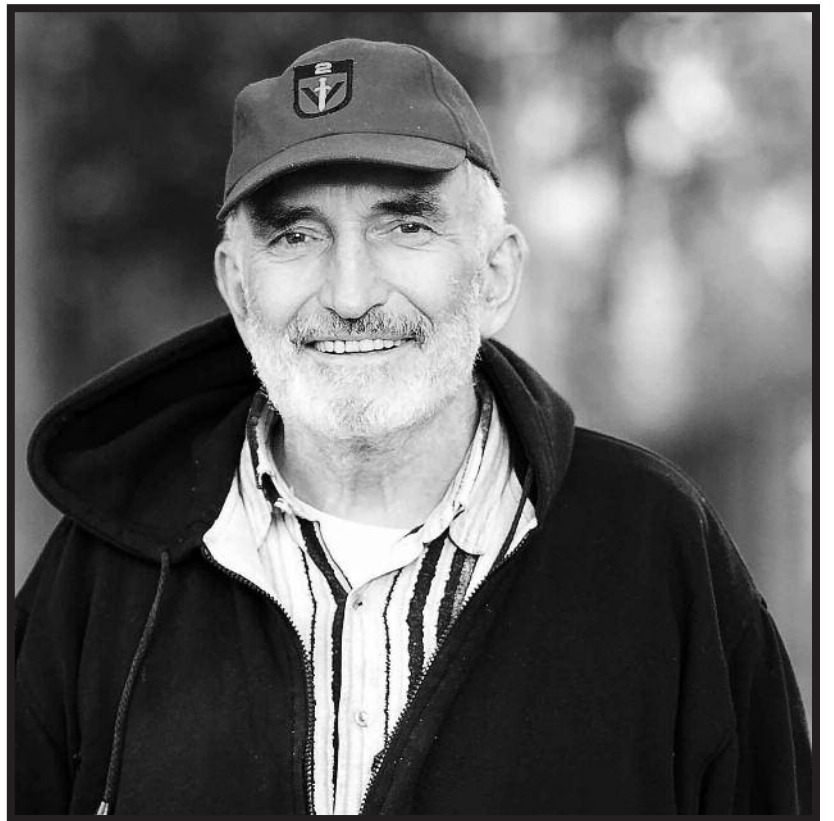
Sovietinio meto daraktorystė

Tos pagrindžio paskaitos, uždegusios Algirdą, jam pačiam – kitus bešviečiant – naujus horizontus atvėrusios! Taip ir vertins: iš visos pagrindžio veiklos daugiausia naudos davė ši daraktorystė. Priminusi mamos pasakojimus apie senelio troboj pupas aižančius vaikus... Dar septintame dešimtmetyje, staiga prasiveržus ir subjuojus kraštotyriniam žygeivių sąjūdžiui, likimas Algirdui dovanojo pažintį, išsirutuliojusią į draugystę ir bendraautorystę, su Aleksandru Žarskumi, dvasinės misio-

nierystės pašauktu žmogumi. „Šiuolaikinis Vydūnas“, „šių laikų šviesuolis“, sakys apie jį Algirdas. Išaukęs patriarchalines tradicijas dar saugojusiam kaime – tėvas, regis, buvo paskutinis stogdengys Lietuvoje, mokėjęs šiaudų stogą sutaisyti, o mama – iš tų moterų „prie bažnyčios“, Aleksandras anksti išėjo iš namų, bet – gal jaunystės romantikos pašauktas – ne „į miestą“, o tolimąjį Archan-gelsko kraštą miško kirsti. Grįžęs Kaunan, Žemės ūkio akademijoje baigė geodeziją. Tikslieji mokslai abiem su Algirdu priden-gė, bet neužgožė humanitarinių polinkių – juk pavojingų! Susitikę, susipažinę – atpažino vienas kitame giminystę. Abu buvo nukreipę savo žvilgsnį į baltiškąjį paveldą, Algirdui rūpėjo krikščioniškojo ir pagoniškojo dėmenų santykis; Aleksandru – taip pat, tik labiau iš „pagoniškojo“ bokšto. Algirdas pripažino, kad iškalba bičiulis jį lenkia. Galėjo pats išgirsti, kaip žodžiai vienas po kito liejasi iš Aleksandro burnos tarsi savime, tarsi be jokių pastangų, bet – minties gija niekad nepametama, ji nuosekliai, romiai ir sklandžiai iš tų žodžių išsivynioja... Pirmąkart jį išgirdo Povilo Butkevičiaus būrelyje – šis Mokytojas ir įkvėpė juos imtis skaityti paskaitas, patiems skverbiantis į baltistikos gelmes. Juk rūpėjo: kas esame? Ar čia buvome, ar atėjome – iš kur?.. Greit sulipęs Aleksandro-Algirdo tandemas ėmė važinėti po visą Lietuvą, žinia, oficialiai nesiskelbdami. Juos priimdavo, klausyt susiburdavo kultūrinio pagrindžio žmonės, priklausantys tiek Eucharistiniam rate-liams, kaip tik pradėjusiems sparčiai kurtis, tiek žygeiviams. Pusiau slapta rinkdavosi, dažniausiai bute ar bažnyčios patalpose. Viešiausias to meto jų paskaitos porą kartų vyko netgi KPI Chemijos fakultete, kur patalpą – didėlesnę auditoriją – suorganizavo Povilas Butkevičius.

...Marcinkevičiaus garbintojai pas mus neateidavo. Tai buvo skiriamoji riba – kam tiko oficialioji kultūra, ir tas paskaitas nevaikščiojo.

Perėję visą Lietuvą, jie pajusdavo kiekvieno kampelio ypatumus ir didžiulius skirtumus tarp įvairių kraštų. Klaipėda jiems paliko slogų įspūdį – mažoj apirusioj bažnytelėj būrelis žmonių, susigūžusių, išibaugštijusių. Ir kaip kontrastas Kybartai – bažnyčia storų mūrų, didžiulė nelyg pilis, ir raktas tavo kišenėj, joje jauties saugiai nuo priešų pasislėpęs... Mat tuomet Kybartuose klebonavo kun. Tamkevičius! Greta oratorinės baltiškojo paveldo sklaidos bičiuliai kibo ir į rašto darbus – vėl drauge išdėstė savąjį požiūrį į baltiškąjį paveldą, stengdamiesi neapsiriboti išorinių apraiškų, papročių fiksavimu, bet išvelgti etinį lietuviškosios savasties pagrindą, užčiuopti virsminius jos mazgus. O taip, virsmai! – nudžiugo abu, radę raktą, rakinantį ir kalendorinių švenčių papročius, ir pasaulėžiūros-pasaulėvokos slaptąsias dureles... Abu su Aleksandru parašė ir išleido knygeles „Gimties virsmas“, paskui „Vestuvių virsmas“ ir pagaliau – „Mirties virsmas“. Algirdas bičiuliui priskirs didžiuosius nuopelnus – be jo užsidegimo ir netgi diktato šių knygelių nebūtų. Rašyta išsišnekant – gerokai padiskutavus, kai patiems imdavo šviesėti, išsiskyre kuris nors užrašydavo išryškėjusį motyvą. Sukauptus fragmentus Algirdas dar būtinai peržiūrėdavo įtaria krikščionio akimi. Kai kada Algirdas negalėdavo pritarti Aleksandru, o ir šis nenusileisdavo – tad ir rašė dvi interpretacijas, net pasidžiaugė taip akivaizdžiai pademonstravę: tai individualaus apmąstymo, savų atradimų laukas, galimas ir kiekvienam skaitytojui... Nors kartais Algirdas pasijusdavo įtempias vadžias, prilaikęs įkvėpimo nešamą bičiulį – ypač šiam nepakankamai pagarbiai išsveržus į Krikščioniškosios bažnyčios teritoriją; katalikas iš auklėjimo ir įsitikinimų, labiau prakutęs katalikiškoje dogmatikoje mūru sto-

Algirdas Patackas

davo ginti katalikybes. Kartais turėdavo progos geraširdiškai šyptelti – kai Aleksandras užkibdavo ant kokio efektingo, tarptautiniais žodžiais apkaityto, bet nelabai patikimo autoriaus kabliuko. Savo ruožtu Aleksandras jam pavelėdavo šonus, prikišamai parodydamas Bažnyčios daromas klaidas ir apsilaidimus.

(Po keliolikos metų, jau kitais laikais – 2002-aisiais, Algirdui pasitraukus iš Seimo, bendraautorai trilogiją sudėję į vieną knygą, papildę naujai gimusiomis įžvalgomis, gausis visai solidi „Virsmų knyga“. Viskas bus pasiekta savo lėšomis, savo jėgomis, savo darbu. Bet galės džiaugtis, kad netruko ištirpti nemažas tiems laikams 2 000 egzempliorių, teks leidimą kartoti.)

Vis dėlto neilgai trukus paskaitininkai, matyt, buvo susekti. Keletą kartų paskaitos metu ėmė ir apsi-reiškė saugumo vyrukai, žinia, nieko per daug negalėdami prikibti, bet – visus dalyvaujančius surašydami... Nutikdavo ir farsinių momentų per tokius netikėtus svečius – štai kažkas skubiai slepiasi po sofa... Juk išgąstis ne be pagrindo – patekęs į pavojinguosius sąrašus, gali sulaukti ir „malonaus“ kvietimo bendradarbiauti, ir visai nemalonaus sekiuojimo iš paskos.

Žinia, didysis zimagorystės trūkumas – menka alga (70 rublių) – negali šeimos tėvo Algirdo sąžinės nekrebždenti. O juk šį darbą daugiausiai dirbdavo tie kauniškiai, kurie turėdavo kitą, pusiau nelegalų pragyvenimo šaltinį (šiltnamius, kailinių žvėrelių biznį ir t. t.), idant nebūtų apšaukti veltėdžiais – už tai juk galėjai būti ir įkalintas. Šiems kapitalizmo pagrindininkams tie 70 rublių būdavo tik „ant bombonių“, o darbui melioracijoje jie darydavo talkas arba ką nors samdydavo. Nors sportais raumenis ir buvo nuo jaunumės treniravęs, bet remontininko pareigų pradžia Algirdą nugąsdino. Gūdžių miškų laukymėje prie Vyčio upelio (minimo kryžiuočių kronikose!) gavęs darbo barą, nuvažiavo su namiškiais pasižiūrėti, kas jo laukia ir išbandyti ką tik įsigytą dalgį (išplakti ir įtvirt turėjo prašytis kitų pagalbos). Namiškiai aviečiavo, tik Algirdui visai ne avietės rūpėjo. Prakaitą braukdamas, iš peties dalgiu reždamas, pirmąją dieną jis nušienavo gal 20 metrų... Paskaičiavus, kokia tai niekinga dvylikos kilometrų dalis, darėsi baugu.

Šiai sienpjovystei reikėjo didesnių investicijų, nei dalgis. Iki griovių pakaunėje, už Vaišvydavos buvo daugiau nei 20 km. Tad pasiskolinęs iš tėvo 900 rublių, jo viso gyvenimo santaupas, Algirdas pirkosi motociklą. Pirkosi ateities perspektyvą nelyg katę maiše – galėjo žlugti visos jo melioratoriškos pastangos, o jis liktų su ta didžiule skola ir su kaltės prieš šeimą jausmu. Bet pamažu pasijuto zimagoru tampas: dienos norma – apie 100 metrų – nebeatrodė baisi, dalgis rankose tapo klusnus. Ir išplakti jau pats galėjo, pradėjo išmanyti dalgiakočio parinkimo, įtvirties bei jo rankenos išlenkimo subtilybės...

Pabaiga kitame numeryje

Tremtinio užrašai (4)

Algimantas Katilius

Tęsinys. Pradžia 2014 m. birželio 14 d. „Kultūroje“

Kameroje atmintin įstrigo pagyvenęs apžėlęs vidutinio amžiaus vyras, kažkodėl nepaimitas į armiją, nuteistas penkeriems metams už grupinę kviečių vagystę kolchoze. Buvo bausis prisitaikėlis ir pataikūnas. Jis iškaulydavo rūkalų net iš prižiūrėtojų, o iš kalinių siuntinių visada gaudavo daugiausia. Bet neturtingesnius ir silpnesnius mėgo išjuokti, pasišaipyti iš jų. Kameroje jis buvo geriausias anekdotų ir istorijų pasakotojas, visi su pasitenkinimu jo klausėsi ir todėl jį gerbė. Tiesa, jis buvo jau patyręs kalinys, su stažu: sėdėjo antrą kartą, žinojo daug kalėjimo gudrybių. Prižiūrėtojai jį vadino „starosta kamery“ (kameros seniūnu).

Gerai prisimenu du jaunus vaikus, artimiausius kaimynus kameroje pirmomis KPZ buvimo dienomis. Vienas iš jų našlaitis, papuolęs į Sibirą iš SSRS Vakarų, kur vos neatsidūrė vokiečių okupuotoj teritorijoje. Kažkaip atsibastęs iki šių vietų, pateko į mūsų sovchozą. Atrodė skurdžiai: apiplyšęs, nešvariais drabužiais. Žiaurus gyvenimas jį daug ko išmokė: naktį, kai visi sumigdavo, jis be jokio garso kaip lapė sugebėdavo apšvarinti kurį nors iš kaimynų, gavusį siuntinį su maistu. Nė karto nepapuolė! Tiesa, paimdavo tik nedaug, dažnai apvogtasis net nepastebėdavo. Be to, pavaišindavo tuos, kurie tuo laiku nemiego davu. Aš ne vieną kartą tyčia pasirodydavau iš savo užpeckio, kad gaučiau gabaliuką kokio skanėsto, kurį sučiulpdavau kaip saldainį.

Kitas vaikinai buvo iš antrosios mūsų sovchozo fermos. Tėvas fronte, motina dirbo fermoje. Retkarčiais jis gaudavo nemažus siuntinius su maistu, neužmiršdavo pavaišinti ir manęs: kaip kameros artimiausią kaimyną ir kaip „žemietį“ („žemliaką“, t. y. gyvenusį toje pačioje vietovėje). Su manim kameroje jis tikrai buvo draugiškiausias ir mes dažnai pasikalbėdavom.

Abu vaikinai buvo kaltinami tyčine žmogudydyste: jie pavasarį patvinusiam upelyje paskandino savo draugą. Vaikinai neprisipažino. Man iš jų pasakojimų susidarė įspūdis, kad faktiškai jie kalti dėl netyčinės žmogudydystės: norėjo pajaukauti, o gavosi kitaip... Juos žiauriai tardė. Mušė, daužė galva į sieną iki sąmonės netekimo! Todėl jie man ir sakė, jog aš laimingas, kad manęs netardė čionykščiai tardytojai. Abu buvo pripažinti kaltais ir nuteisti po 8 metus nelaisvės. Abu jie padavė kasacijas su prašymu paimti juos į kokią nors karo mokyklą ir laukė atsakymo. Vėliau teko girdėti, kad viskas baigėsi gana gerai: vaikinai buvo nusiųsti į aukštesniąją artilerijos mokyklą.

Dar daug įvairių tipų teko pažinti kameroje. Visų istorijos skirtingos, kartais įdomios, kartais banalios. Vieni buvo prislėgti, tylūs, paniurę; kiti – linksmi, kalbūs, juokaudavo, pasakodavo anekdotus ir įvairias istorijas, užkrėsdami optimizmu ir kitus kameros gyventojus.

Be mūsų kameros, buvo dar dvi: dar viena vyrų, kita – moterų. Antroji vyrų kamera buvo skirta neeiliniams kaliniams: politiniams bei valdžios atstovams – kolchozų pirmininkams, direktoriams, milicijos darbuotojams ir pan. Paprastai ten būdavo nedaug kalinių – trys keturi, o kartais kamera būdavo visai tuščia. Į pasivaikščiavimus lauke juos išleisdavo kartu su mūsų kameros kaliniais: atsimeinu vieną buhalterį, vieną agronomą ir vieną kolchozo pirmininką... Moterų kameroje visada būdavo triukšmingiau, nors jų visada būdavo mažiau negu mūsų kameroje. Kartais mus pasiekdavo jų raudos ir aimanos, kartais barniai ir keikimai. Atsimenu, kai kartą, atvedus į jų kamerą naujokę, pastaroji isteriškai raudavo visą naktį, nepadėjo nei moterų ramėjimai, nei prižiūrėtojo keikimai ir gąsdinimai. Ji nereagavo į jokias kalbas. Nutilo tik tada, kai visi paliko ją ramybėje, lyg jos čia ir nebūtų... Tuo istorija su šia moteriške nesibaigė. Po savaitės ar kiek daugiau, kai ji nurimo ir atrodė susitaikiusi su likimu, vienas milicininkas ją pasiėmė ruošti malkų

miške, o ji ėmė ir pabėgo – dingo iš darbo vietos. Milicininkui grėsė bausmė. Pasakojo, kaip jis perduavo moteriškę: persirengęs kolchozniku apsinakvojo jos namuose, kur šioji apie vidurnaktį ir pasirodė. Kalbėjo, kad milicininkas ją pėsčią atsivarė, pats raitas arkliu. Vyras bendrauti su moterimis buvo draudžiama, bet per pasivaikščiavimus vyrai rasdavo progų su moterimis pasikalbėti pro jų kameros langą, kai prižiūrėtojas nematydavo. Būdavo griebiamasi tokios gudrybės: vieni užkalbina prižiūrėtoją, kiti atsisotija taip, kad užstotų moterų kameros langą, o tretį kalbasi su moterimis, net perduoda ką nors...

Prižiūrėtojų pamainos buvo trys, o prižiūrėtojai keturi. Budėdavo po parą: nuo ryto iki ryto. Vienas iš jų, pats simpatiškiausias, dažniausiai būdavo kažkur išvažiavęs, pas mus pasirodydavo retai. Kartais jis papasakodavo paskutines naujienas iš fronto, iš laisvo pasaulio; duodavo vyrams užrūkyt, atnešdavo popieriaus skiaučių „samokrutkėm“ vynioti, mažiausiai keikėsi, ne-nubaudė nė vieno kalinio.

Atsimenu kitą prižiūrėtoją, nedidelio ūgio, juodais plaukais, didžiuliais juodais antakiais, bet smulkių veido bruožų. Jo veido išraiška, elgesys, kalbėjimo maniera – kapijant žodžius – atspindėjo jo žiaurumą. Tai buvo nė kiek ne mažesnis žulikas už sėdinčius kameroje. Su juo bičiuliavosi mūsų kameros starosta. Jie abu buvo iš vieno krašto, kalbėdavosi apie bendrus pažįstamus, prisimindavo įvykius, kuriuose abu dalyvavo. Prižiūrėtojas kartais pavaišindavo savo žemietį kalinių fabrikiniais popirosais, kurie tuo metu buvo retenybė, juos į Krasnozorską atsiveždavo tik iš didelių miestų... Jis nuolat priekabaudavo, keikdavosi, apstumdydavo naujokus, kiekviena proga grasindavo įvairiomis bausmėmis, beveik kurstė atminėti iš „turtinųjų“ siuntinių maistą, jeigu šie nesidalija su kameros draugais. Leido suprast, kad jis į tokius dalykus žiūrėtų pro pirštus, t. y. nesikištų ir nebaustų. Atsimenu, kai atvedęs į kitą kamerą turtingą kolchozo pirmininką su didžiuliu maišu, priėjo prie mūsų, mirkstelėjo ir pasakė: „Matė?! Verta pasidarbuoti!“ Anot jo paties pasakojimo, pats vos „nesudegė“ vogdamas miltus iš malūno: išgelbėjo milicininko uniforma ir mokėjimas fantazuoti.

(...)

Tai buvo, rodos, vieną iš pirmųjų liepos mėnesio dienų: pro kameros durų langelį prižiūrėtojas šūktelėjo Škarleto ir mano pavardes, padavė po lapą popieriaus su mašinėle spausdintu tekstu ir liepė pasirašyti storoje knygoje. Tai buvo „kvietimas“ į teismą, kuris įvyks liepos 4 d. Širdis ėmė plakti greičiau, vėl sužibo kibirkstėlė vilties, kad greitai atsidursiu namie. Pagaliau turi išaiškėti mano likimas! Protas man sakė, kad tokių vilčių beveik nėra, bet širdis tikėjosi stebuklo! Kad ir kaip ten būtų, jau vien tai, kad teisme turėtų būti Mama ir mes pasimatysime, vertė nekantriai laukti teismo dienos. Laikas sulėtėjo, diena pa ilgėjo, naktį nesimiegojo – į galvą lindo visokios mintys...

Teismo dienos rytą po pasivaikščiavimo ir pusryčių už durų pasigirdo:

– Škarletas! Eisit su manim! Daiktų neimt!

Gavęs nuo visų palinkėjimų išeit į laisvę, Škarletas linksmi atsakė:

– Neatsisveikinu: būtinai grįšiu pasiimt daiktų, o maistą išdalysiu jums visiems! – ir paliko kamerą.

Slinko pačios ilgiausios valandos! Buvo aišku, kad mane pakvies tik pasibaigus Škarleto teismui. Stengiausi stebėti pro langą kiemo vartelius, kad pamatčiau, kada jis grįžta į kamerą. Buvo ir dar vie-

na slapta mintis, stebint ateinančius į KPZ: gal Mama atvažiuo ir perduos man ką nors valgomo... Neapsirikau! Greitai išgirdau savo pavardę ir pro durų langelį gavau dvi perlauztas pyškas. Prieš teismą atsirado galimybė pasistiprint, numarint alkį. Berods, abi pyškas tuoj ir suvalgiau...

Tik po kokių keturių valandų grįžo Škarletas: neatrodė labai nusiminęs, bet ir džiaugsmo nerodė: – Vieni metai kalėjimo! – šūktelėjo dar tarpduiryje, lyg išlošęs kokį prizą. Jis tikrai nebuvo nusiminęs: atvirksčiai – juokavo, atsinešė naują didelį maišą su skanėstais, pats su apetitu užkandžiavo ir kitus vaišino.

– Jeigu jam davė metus, tai tavęs laukia dveji! – kreipdamasis į mane pasakė kameros „koliga“. Man vis dar nesinorėjo tuo tikėti ir tik pykdė.

Praėjo dar valanda, jau išsrėbėm savo pietines agurkinės buizos porcijas, o aš vis laukiau, kada gi mane pašauks... Pagaliau!

Mane išsivedė moteris milicininkės uniforma, primenanti pirmąją mano palydovę Mišustinę iš Petro-pavlovkos, su pistoletu rankoje. Liepė rankas laikyti už nugaros, nekalbėti ir nesidairyti einant gatve. Teismo pastatas buvo už kelių šimtų metrų nuo KPZ. Jaučiausi pažemintas, nuskriaustas. Nesidariau, bet mačiau praeivius, tikėjau sutikti pažįstamų. Akys prisipildė gaudulio ašarų, veidai degė...

– Suk į šias duris! – sukomandavo palydovė prie vieno gana padoraus namo. Įvedė į nedidelę salę, kurioje ant išrikiuotų suolų sėdėjo žmonės. Tuoj pastebėjau Mamą, fermos valdytoją ir dar kelis pažįstamus veidus iš sovchozo; lietuvių tarp jų nebuvo. Gaudulys dar stipriau suspaudė širdį, vos sulaikiau ašaras. Girdėjau šnabždesį salėje, jaučiau sužadintos Mamos žvilgsnį; net Pavlenko žiūrėjo į mane su užuojauta... Bent jau taip man tada atrodė.

Mane privedė prie nedidelio atskirai stovinio suoliuko ir liepė sėstis. Šalia stovėjo karišku šautuvu su durklu ginkluotas sargybinis. Mama sėdėjo labai toli ir vis mėgino man keliskart kažką pasakyti lietuviškai, bet aš nieko nesupratau, nes buvau labai susijaudinęs, o salėje buvo gana triukšminga. Uniformuotas milicininkas visus salėje įspėjo, kad su kaltinamuoju kalbėtis draudžiama; už tai bus šalinami iš salės. Salė buvo man už nugaros, nieko nemačiau, o ir matyti negalėjau pro užplūdusias ašaras. Paskui lyg netyčia pasukęs galvą žvilgčiojau į salę, bet, be susirūpinusio Mamos veido, daugiau nieko nemačiau.

Pabaiga kitame numeryje

Kultūros kronika

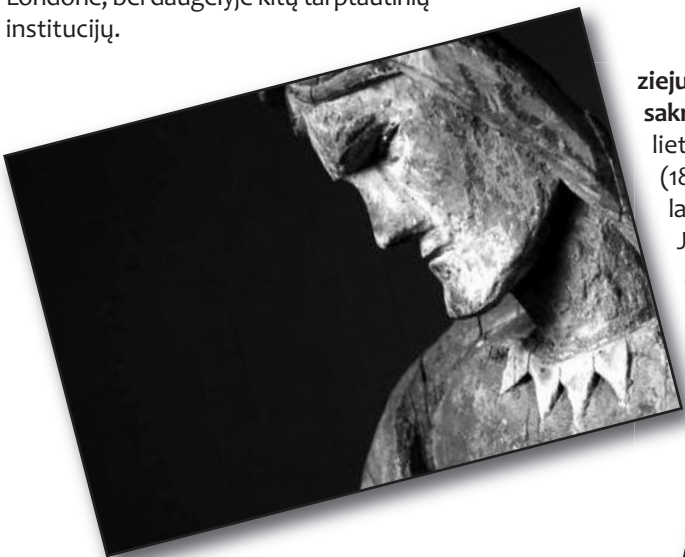

Liepos 1 d. Lietuvos nacionaliniame muziejuje atidaryta paroda „Tautinis kostiumas – graži ir nesenstanti mada“. Tautiniu kostiumu domisi ne tik specialistai, bet ir norintys jį vilkėti. Lietuvos nacionalinio muziejaus muziejinkės, ilgą laiką kaupusios valstiečių aprangos pavyzdžius, tyrinėjusios tautinį kostiumą, 1992–1996 metais parengusios parodų ciklą „Lietuvių tautinis kostiumas“ ir ieškojusios galimybių jį pajavairinti ir praturtinti, ėmėsi kopijų gaminimo. Išmokusios tradicinių audimo technikų, susipažinusios su drabužių siuvimu ir puošyba iš neaudoto audinių pavyzdžių rinkinio atkūrė ir sukompaktavo 22 vyriškus ir moteriškus XVIII–XX amžiaus pradžios kostiumus. Jie pasiūti iš rankinėmis audimo staklėmis pačių muziejinkinių išaustų lininių, vilnonių, pusvilnonių audinių, puošti tradicinėmis siuvinėjimo technikomis, nėriniais, mezginiais.

Š. m. birželio 26 – rugsėjo 14 dienomis „South London“ galerijoje vyks grupinė tarpdisciplininio meno paroda „Last seen Entering the Biltmore“, kurioje dalyvauja lietuvių menininkas Darius Mikšys. Darius Mikšys (g. 1969 m. Kaune) savo kūryboje jungia įvairias tyrimo, kūrybines ir bendradarbiavimo praktikas. Naudodamas įvairias medžiagas, akcijas bei kitokias kūrybines strategijas, autorius siekia atkreipti dėmesį į socialines problemas ir visuomeninius procesus. Ankstesniuose projektuose jis dokumentavo parapsichologų mugę Vilniaus Sporto rūmuose, gamino Gilles Peterson'o atspaudą drobėje, www.e-bay.com puslapyje pardavinėjo tuščią kvėpalų buteliuką, Templehofo oro uostui Berlyne pasiūlė įsteigti ABBA muziejų „Qantas“ lėktuve, kūrė skulptūras „Mano Jeff Koons'as“ bei subūrė pirmą Lietuvoje kriketo klubą „Abdul Aziz'o atostogos IX“. Naujausi D. Mikšio darbai buvo pristatyti 7-ojoje Šenzeno skulptūros bienalėje, 54-ojoje Venecijos bienalėje projekte „Už baltos užuolaidos“, ICA (Institute of Contemporary Arts) Londone, bei daugelyje kitų tarptautinių institucijų.

2014 m. birželio 30 d. Valstybiniame etnografijos muziejuje Varšuvoje atidaryta paroda „Senoji lietuvių liaudies sakralinė skulptūra“. Parodoje pristatoma per 50 autentiškų lietuvių liaudies meistrų, žemaičių Augustino Potocko (1844–1945), Kazimiero Indriekos (1855–1925), Juozapo Paulausko (1860–1945), aukštaičių Jono Danausko (1861–1937), Jono Valio (1852–1918), Kazimiero Katino (1836–1913) ir Julijono Daunio (1847–1919) darbų. Kuratorės Violetos Juškutės atrinkti parodos eksponatai atkeliavo į Varšuvą iš vieno žymiausių Lietuvos kolekcininkų Gedimino Petraičio (1956 m.) kolekcijos, kurią kolekcininkas kaupė patiriamas ir palaikomas prityrusių profesionalų.

Varšuvoje vykstančiame šiuolaikinio šokio festivalyje „Zawirowania“ savo spektaklį „Melancholijos dėžutė“ (choreografija Johannesas Wieland, scenografija Os Gêmeos, šoka Gotautė Kalmatavičiūtė, Ema Nedobezkina, Marius Pinigis, Mantas Stabačinskas) pristatė Kauno šokio teatras „Aura“. Šiuolaikinio šokio festivalis „Zawirowanie“ Lenkijoje, vykstantis nuo 2005 m., jau seniai pelnė tarptautinį pripažinimą. Jame pasirodo modernaus šokio kolektyvai iš viso pasaulio. Kauno šokio teatras „Aura“ Varšuvos festivalyje su pasisekimu dalyvauja jau antrą kartą. Bilietai į populiarį Varšuvos teatre „Teatr Studio“ rodytą Birutės Letukaitės vadovaujamo Kauno šokio teatro „Aura“ spektaklį „Melancholijos dėžutė“ buvo išparduoti jau pirmosiomis bilietų pardavimo dienomis.

2014 m. birželio 28–29 d. vienas populiariausių Lenkijoje teatrų „Teatr Nowy“ Varšuvoje, vadovaujamas žinomo lenkų režisieriaus Krzysztofo Warlikowskio, organizavo renginių, skirtų su gastronomija susijusioms temoms, ciklą. Tarp daugelio pasaulio menininkų iš Lenkijos, Gruzijos, Ispanijos, Kanados, Prancūzijos, Vokietijos, Ukrainos, yra ir renginių kuratorės Dagnos Jakubowskos pakviesta lietuvių menininkė Indrė Klimaitė. Indrė Klimaitė Varšuvoje pristatys savo projekto „Lietuvos valgyklos“ inspiruotą parodą ir akciją „Apie nuolatinį ir sistemingą maitinimosi gerinimą“. Šis projektas – tai šiuo metu Berlyne gyvenančios, Vilniuje ir Hagoje studijas baigusios menininkės ir grafikos dizainerės ilgalaikį valgyklų gyvenimo, erdvių, kuriose atsispindi praėjusios epochos gyvenimo būdas ir socialinės vertybės, tyrinėjimų rezultatas.

A. Varnas

Atkelta iš 5 psl.

Įdomūs ir A. Varno grafikos bei tapybos darbai, taip pat jo sukurti pašto ženklai bei popierinių litų ir centų atvaizdai. Įdomiai jie atrodo dabar, kai Lietuva rengiasi atsiveikinti su litu ir nuo ateinančių metų pradžios naudoti eura.

Pasakojama, kad kuriant litų piešinius A. Varnui dėl griežtos sutarties su spaustuve ir labai tikslių banknotų spausdinimo terminų teko skubėti ir todėl jis pats niekada nebuvo patenkintas savo darbo rezultatais. Litus teko komponuoti naktimis, o dieną spaustuvėje prižiūrėti lietuviškų pašto ženklų gamybą. Prahoje A. Varnas sukūrė 1, 2, 5, 10, 20, 50 centų ir 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100 litų banknotų projektus. Juos kurdamas naudojo tautinius motyvus, gausią liaudišką kryžių spindulių ornamentiką, kunigaikščių Gedimino ir Vytauto atvaizdus, simboliškas šv. Kristoforo, sėjėjo figūras. Dailininkas stengėsi pinigų apsaugoti nuo padirbėjų: banknotų dugnui sudarė tinklinį piešinį ir jungė tokias spalvas, kurių negalima perfotografuoti.

Apie litų kūrimą jis sakė: „... Nebuvau tokiam reikalui pasiruošęs ir specializavėsis. Tai buvo daugiau mėgėjo darbas.“ Nepaisydamas sutarties sąlygų – sunaikinti visus litų eskizus, bando muosius vienpusius ir dvipusius atspaudus, A. Varnas išsaugojo ir parsivežė į Lietuvą nors ir nedidelę dalį tos „makulatūros“, kuri pateko į kolekcininkų bei muziejų rinkinius. Parodoje eksponuojamas Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje saugomas A. Varno sukurtų banknotų projektų albumas bei pirmųjų Lietuvos pinigų pavyzdžiai.

Parodą įdomiai papildė ekrane rodomos nuotraukos iš Nacionalinio M.K. Čiurlionio muziejaus fondų, kuriose įamžintas dailininko darbas, jo jubiliejinių sukakčių minėjimas susitikimas su bičiuliais ir kūrybos vertintojais. 1966-ųjų nuotraukoje A. Varno draugijoje galima pamatyti ir Valdą Adamkų, kitoje 1959-ųjų metų fotografijoje – Lietuvos konsulas Čikagoje Petras Povilas Daužvardis, apžiūrintis A. Varno šaržą.

Naujoji paroda įdomi ir istoriniu, ir pažintiniu atžvilgiu, ji įvairiapusė ir tikrai verta dėmesio. Paroda „Varnas varnui akies nekerta?“ Istorinėje prezidentūroje gausiai lankoma, norintys čia pat gali paimti pieštuką, popieriaus lapą ir patys pabandyti sukurti šaržą. □

A. Varnas tapo Vilhelminą Lapienę. Čikaga, 1967